

1. *claire de lune* - το φεγγαράκι

Ο τίτλος αυτού του εγχειριδίου, σημειοδοτεί μία απόπειρα σύντομης, αλλά περιεκτικής καταγραφής, όλων των σταδίων που αφορούν στο μάθημα της «παραδοσιακής» αρμονίας που διδάσκεται στην Ελλάδα. Η οπτική γωνία όμως, υπό την οποία παρουσιάζονται όλα τα κεφάλαια, καθορίζεται από το ότι διδάσκονται παιδιά, έφηβοι (ή και ενήλικοι πολλές φορές), οι οποίοι είναι εν δυνάμει συνθέτες.

Μία διαφορά από τα περισσότερα αντίστοιχα βιβλία, είναι, ότι δεν περιέχει ασκήσεις, αλλά στο τέλος κάθε ενότητας, προτείνονται ενδεικτικά ασκήσεις από διάφορα βιβλία που ήδη κυκλοφορούν και πιστεύω ότι καλύπτουν ένα αρκετά ευρύ φάσμα.

Στα ολιγόμετρα μουσικά παραδείγματα που βοηθούν στην κατανόηση όλων των σταδίων του μαθήματος, περιλαμβάνεται και το *φεγγαράκι*. Αποφάσισα να χρησιμοποιήσω τμήμα από το πασίγνωστο παιδικό τραγούδι στο τέλος κάθε ενότητας, χρησιμοποιώντας βέβαια διαφορετική ακολουθία συγχορδιών και εισάγοντας κάθε φορά τα νέα δεδομένα. Νομίζω ότι έτσι φαίνονται αμέσως οι εκάστοτε διαφορές που προκύπτουν σε μία μελωδία, με την όλο και πιο σύνθετη εφαρμογή συγχορδιών στην εναρμόνισή της. Στο τέλος, το *φεγγαράκι* θα γίνει πραγματικά αγνώριστο!

Νομίζω ότι το μάθημα της Αρμονίας έχει μεγάλη ομοιότητα με τα Μαθηματικά. Όπως ακριβώς δεν μπορείς να χειριστείς από τα απλούστερα έως τα δυσκολότερα μαθηματικά θέματα μόνο με τη θεωρία, έτσι δεν μπορείς να αναλύσεις από το απλούστερο έως το δυσκολότερο μουσικό έργο, χωρίς εξάσκηση. **Το σημαντικό επομένως δεν είναι να ξέρει κάποιος απ' έξω τον ορισμό της πτώσης, αλλά να μπορεί να την αναγνωρίζει και να τη χειρίζεται. Και αυτή η διαδικασία πολλές φορές μπορεί να χρειαστεί πολύ περισσότερο χρόνο από ότι αρχικά είχαμε υπολογίσει.**

Όταν πήγαίνα στο λύκειο, είχα έναν ιδιαίτερα αγαπητό καθηγητή στη Χημεία. Το μάθημα ήταν σημαντικό, γιατί ήμουν σε θετική κατεύθυνση

και ο βαθμός «μέτραγε». Την πρώτη μέρα που μπήκε στην τάξη, έκανε δύο δηλώσεις:

1. *Για το μάθημα της χημείας χρειάζονται δύο πράγματα. Τα Μαθηματικά που ήδη γνωρίζετε και ο πίνακας των στοιχείων που πρέπει οπωσδήποτε να μάθετε «απ' όξω»!*
2. *Αν στα διαγωνίσματα γράψετε μόνο θεωρία και δεν λύσετε ασκήσεις, θα πάρετε 9. Αν λύσετε μόνο τις ασκήσεις και δεν γράψετε θεωρία, θα πάρετε 19!*

Λεγόταν Δημήτρης Κρέμος (δεν ζει πια) και χάρις σε αυτόν, έμαθα Χημεία.

Πιστεύω ότι ο τρόπος που διδάσκεται η Αρμονία θα πρέπει να ακολουθεί αντίστοιχη λογική. Δηλαδή, στο μάθημα δεν είναι απαραίτητο να συμβουλευονται οι σπουδαστές ένα μόνο συγκεκριμένο βιβλίο και να αποστηθίζουν πλήθος κανόνων και ορισμών. Αντίθετα, είναι απαραίτητες ελάχιστες αλλά ουσιαστικές σημειώσεις, πρακτική εξάσκηση και ανάλυση με κάθε ευκαιρία. Συμπληρωματικά, είναι εξ' ίσου χρήσιμοι οι καθηγητές να προτρέπουν τους σπουδαστές να ακούν πολλή και κάθε είδους μουσική. Υιοθετώντας αυτήν την τακτική, ξεκινάμε ένα γοητευτικό παιχνίδι που εξελίσσεται συνεχώς, κρατάμε αμείωτο το ενδιαφέρον και μπορούμε ευκολότερα να εμβαθύνουμε στην ουσία της μουσικής σύνθεσης.

Δεν χρησιμοποιώ τον όρο «παιχνίδι» τυχαία. Ένας λόγος είναι ότι αναγκαστικά οι μαθητές εισάγονται στη Θεωρία και την Αρμονία (έστω και σε πρακτικό επίπεδο), από τις μικρές ηλικίες. Να θυμίσω τί λέγεται συνήθως ως οδηγία για να βρεθεί η τονικότητα; «προσέχεις τον σπλισμό και τη νότα με την οποία αρχίζει και τελειώνει το κομμάτι». Έχω παρατηρήσει ότι συχνά μερικά παιδιά διστάζουν να αναφερθούν στη ντο μείζονα ή στη λα ελάσσονα όταν πρόκειται για ένα π.χ. κομμάτι σε δώρειο τρόπο ρε, από τον Μικρόκοσμο του Béla Bartók. Προφανώς αισθάνονται ότι κάτι δεν πάει καλά.

Ένας άλλος λόγος είναι, ότι είναι προτιμότερο οι μαθητές να αντιμετωπίζουν την Αρμονία σαν παιχνίδι που έχει (όπως όλα τα παιχνίδια) τους κανόνες της, από το να αποστηθίζουν ορισμούς και έτοιμες λύσεις. Και βέβαια να τονίζεται σε κάθε περίπτωση, ότι οι παίκτες είναι **ΚΑΙ** δημιουργοί.

Υπάρχουν λοιπόν κανόνες, αλλά αυτοί οι κανόνες θα μπορούσαν να ήταν διαφορετικοί, αφού συνεχώς διαπιστώνεται ότι πολλοί «μεγάλοι παίκτες» στην ιστορία της μουσικής, διευρύνουν ή και ανατρέπουν παλαιούς κανόνες και δημιουργούν νέους. Ακριβώς γι' αυτό, ας μη θεωρούμε σημαντικότερους τους «προς το παρόν» κανόνες, τους κανόνες του τώρα, από αυτούς που πιθανόν θα υπάρξουν στο μέλλον.

Πρέπει να γίνει απόλυτα σαφές από την αρχή, ότι εξερευνούμε κυρίως διακόσια πενήντα περίπου χρόνια μουσικής, τα οποία επιπλέον αφορούν και σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.

Είναι λοιπόν απαραίτητο να χειριζόμαστε το σύνολο των ορισμών και των κανόνων με μεγάλη προσοχή σήμερα, που το μουσικό περιβάλλον είναι: τονικό, πολυτονικό, νεορομαντικό, τροπικό, ethnic, jazz, rock, ατονικό, παραδοσιακό, avant - guard, minimal, ηλεκτρονικό, αφηρημένο, κ.τ.λ., όπως ξέρουμε ότι στο σχολείο δεν διδάσκονται τα παιδιά Ιστορία για να μάθουν να μονομαχούν με σπαθιά φορώντας χλαμύδες!

Γιατί κατά κάποιον τρόπο, «ιστορία» μαθαίνουμε όταν εξερευνούμε την «παραδοσιακή» Αρμονία, αφού οι συνθετικές πρακτικές έχουν αλλάξει πολύ από τον δέκατο έβδομο, τον δέκατο όγδοο αιώνα και τον δέκατο ένατο αιώνα. Πιστεύω ότι η εξάσκηση στην Αρμονία, είναι το σημαντικότερο εργαλείο για την κατανόηση και ανάλυση μουσικών έργων. Επίσης, είναι απαραίτητο ο σημερινός συνθέτης να έχει βαθειά γνώση των συνθετικών πρακτικών που εφαρμόστηκαν (και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία), από σημαντικούς συνθέτες προηγούμενων αιώνων.

Ικανή και αναγκαία συνθήκη για να πάρει μέρος κάποιος σ' αυτό το παιχνίδι, είναι ένα **αδιαπραγμάτετο σύνολο γνώσεων** (όπως είναι ο πίνακας των στοιχείων για τη Χημεία, που ανέφερα προηγουμένως). Τα περισσότερα - αν όχι όλα - προβλήματα και δυσκολίες που αφορούν στη μελέτη της Αρμονίας, οφείλονται σε μη επαρκείς πρακτικές αλλά και θεωρητικές γνώσεις, που θα έπρεπε να είχαν κατακτηθεί σε προηγούμενο επίπεδο.

Μπορούμε αντίστοιχα να φανταστούμε πως είναι αδύνατον να διαβάσει, να κατανοήσει και να αναλύσει κάποιος την Οδύσεια, αν μπερδεύει τα σύμφωνα με τα φωνήεντα και αν δεν αναγνωρίζει ποιο είναι το ρήμα, ποιο το ουσιαστικό και ποια η πρόταση.

Πρακτικά λοιπόν, όποιος θέλει να ασχοληθεί με την Αρμονία, πρέπει τουλάχιστον να γνωρίζει πολύ καλή ανάγνωση και γραφή των δύο απαραίτητων κλειδιών φα και σολ, των σημείων αλλοιώσεων, των παύσεων, όλων των ρυθμικών υποδιαιρέσεων, και βέβαια τη χρήση της σύζευξης διαρκείας!

Εκτός αυτών, **κυρίως**, πρέπει να εξασκείται στο πιάνο παίζοντας αυτά που γράφει στο χαρτί, και να γνωρίζει πολύ καλά το σύστημα των κλιμάκων και των τρόπων, των σπλισμών, τα είδη των διαστημάτων και κατ' επέκταση των συγχορδιών.

Επίσης, απαραίτητη είναι η - έστω και ελάχιστη - γνώση της Ιστορίας της Μουσικής, η οποία θα πρέπει να εμπλουτίζεται κατά τη διάρκεια της ενασχόλησης με την Αρμονία.

Κατά τη γνώμη μου δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος το μάθημα της Αρμονίας να χωρίζεται σε *υποχρεωτικό* και *ειδικό*. Οι αναφορές που θα κάνω θα είναι σύντομες, αφού για το κάθε θέμα υπάρχουν πολλά ελληνικά αλλά και ξενόγλωσσα βιβλία, από τα οποία ο καθένας μπορεί - και επιβάλλεται - να αντλήσει όσες λεπτομερείς πληροφορίες θέλει. Επιπλέον, παραθέτω στο τέλος του βιβλίου έναν κατάλογο βιβλιογραφίας, της οποίας η χρήση είναι κατά τη γνώμη μου απαραίτητη για την πλήρη κατανόηση επιμέρους αποριών που πάντα προκύπτουν. Εν τέλει η πρόθεσή μου είναι, αυτό το εγχειρίδιο να αποτελέσει έναν αξιόπιστο μουσικό οδηγό.

2. Εκκλησιαστικοί τρόποι

Θέμα πρώτο: Ο μείζονας και ο ελάσσονας τρόπος είναι προϊόντα μάλλον *κατάργησης* παρά *σύνθεσης*, παλαιότερων μεθόδων της μουσικής τέχνης. Είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε την προέλευσή τους, που δεν είναι άλλη από τους Εκκλησιαστικούς τρόπους, οι οποίοι προϋπήρχαν και σιγά - σιγά εγκαταλείφθηκαν. Επίσης, αν επεκταθούμε στις άλλες ηπείρους, θα συναντήσουμε πληθώρα τρόπων και κλιμάκων, που απλά δεν έτυχε να επικρατήσουν στην Ευρώπη. Οι Εκκλησιαστικοί τρόποι παρουσιάζονται με δύο εκδοχές, για να γίνουν ευκολότερα κατανοητοί:

Εκκλησιαστικοί τρόποι

Ξεκινώντας από την ίδια νότα

Δώριος

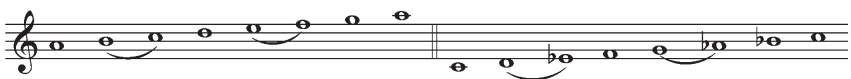
Φρύγιος

Λύδιος

Μιξολύδιος

Υποδώριος ή Αιολικός

Φυσική ελάσσονα κλίμακα

Υποφρύγιος ή Λοκρικός

Υπολύδιος ή Ιωνικός

Μείζων κλίμακα